

Бх 106 468 к

А. Александрович

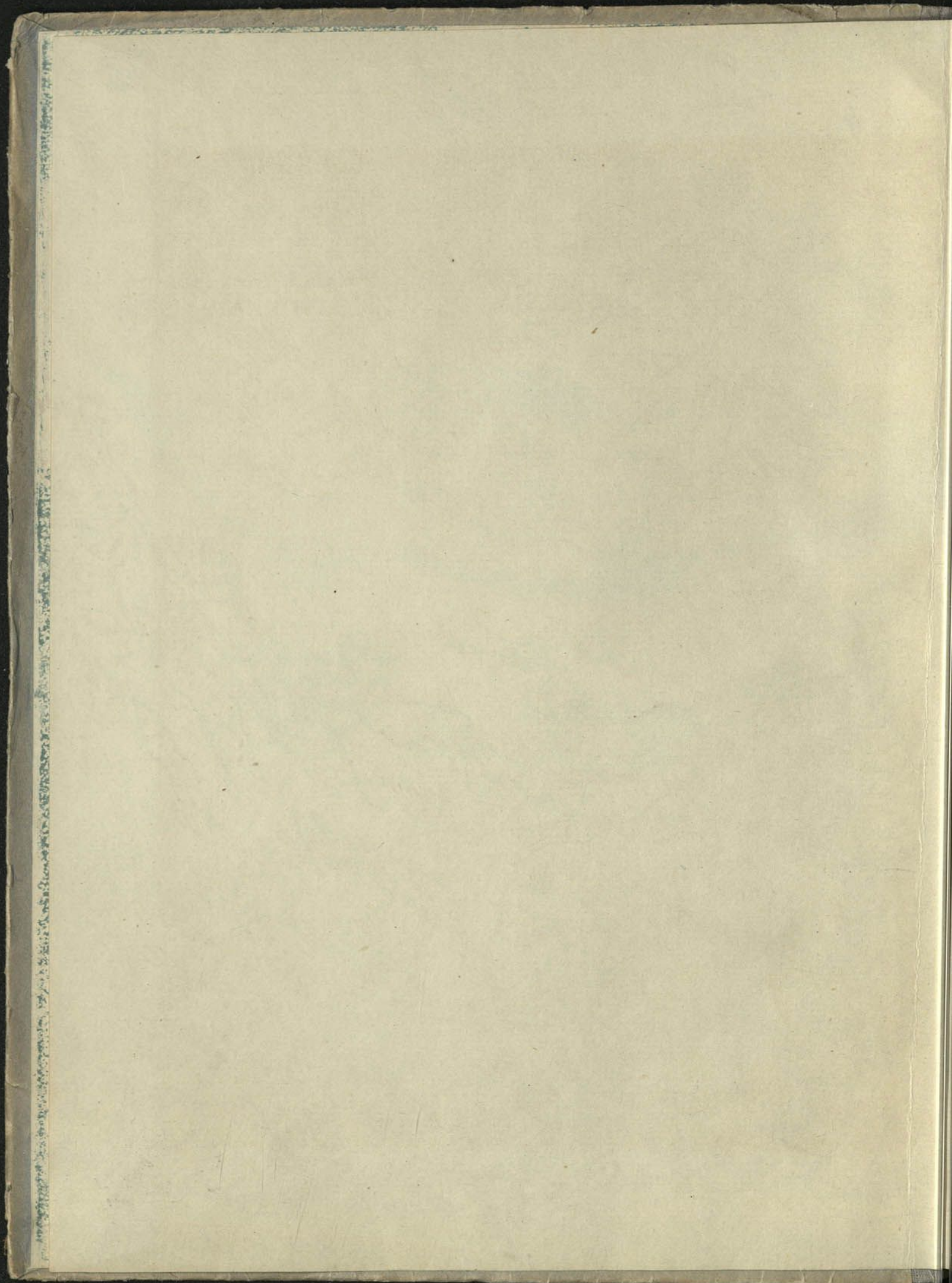
Бх 106 468

ШЧАСЛІВАЯ ДАРОГА

1935

Ба 106768 К

АНДРЭЙ АЛЕКСАНДРОВІЧ

ШЧАСЛІВАЯ ДАРОГА

ПАЭМА

5106768

Бел. едзел.
1994 г.

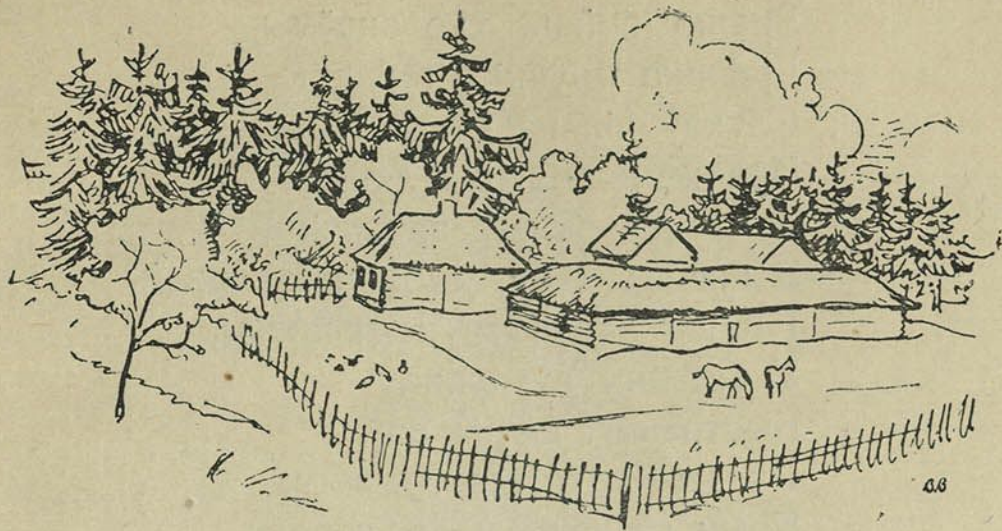
ДЗЯРЖАЎНАЕ ВYДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
ЮНДЗЕТСЕКТАР • МЕНСК • 1935

Малюнки, вкладна і форзац
мастака
В. В. ВОЛКАВА

25. 04. 2009

Ваўчанё пакідае нару...

1

Як на выспе адзінока,
Як дзікун краін далёкіх,
Рос на хутары ў зацішку
Сінявокі хлопчык Грышка.
Як выгнаннік на адхоне,
У бярозавым палоне,
Без сяброў, без адналетак,
Так трынаццатае лета
Рос куртатым, здэцца—ледзь
Не прыручаны мядзведзь.

Цішыня і глуш вакол...
Лес—высокі частакол—
Дзікай зараслю закуты,
Вартаваў кулацкі хутар.

Зрэдку зойдзе хто знаёмы,
Грышка моўчкі, стараною
Слухаў пільна свежы гоман
Пра жыццё-быццё людское.
А часцей за ўсё заходзіць
З гушчы лесу, быццам злодзей,
Госцем злосным, нежаданым,
У бярлогу хутаранаў
Быстраногі шэры воўк.
І тады—ў двары трывога,
Крык гарэзны ў лес-дарогу
Мчыцца ўслед за быстраногім.
Неўзабаве сціхне зноў.
Зноў самотны Грышка гляне,
І, як сэрца хто параніць,
Лес маўчыць, маўчаць палі,
Толькі пчолы на паляне
Роем лёталі, гулі.

2

Ёсць у Грышкі і сястрыца
Маладзіца-Палавіца,
Недаступная такая,
Ўсюды нос яна ўтыкае:
— Тут нядобра, дрэнна там,—
Дапякае батракам.
А парою з батракамі
Проста грызлася зубамі.

Да яе прыходзіў клер,
Выкшталцоны кавалер.
Вечна шэпчуцца, хітуюць,
Штось змаўляюцца, цікуюць.
Не па сэрцу Грышку гэта—
Ўсё сакрэт,

Усё сакрэты:

Нехта, нейдзе, нешта, неяк,
Шыта-крыта, як зладзеі.
Грышка з ёй, ля году скоро,
Ані слова не гавора
І цікавасці ніякай
Ані кроплі,
Ані знаку.

3

Падружыць яму далосся
З батраком—байкарам Лосем.
З ім праседжваў вечары.
Лось—мастак пагаварыць
І заманліва! Пры гэтым
Бачыў ён нямала свету.
За свае дзесяткі год
Перажыў ён шмат прыгод.
І калі папросіць Грышка
Расказаць што-небудзь крышку,
Лось закурвае, міргне
І звычайна так пачне:

Быццам дудкай-самаграйкай
Я цябе пацешу байкай,—
За марамі, там дзе горы,
За гарамі, дзе вазёры,
За вазёрамі, пад сонцам,
У закінутай старонцы
Ёсць гара.

На тэй гары,
У дубовым гушчары,
Жыў спакойна ўвесь свой век —
Невядомы чалавек.

Жыў багатым жываглотам,
Працаваць не меў ахвоты.
Ад зары і да зары—
Знемагалі за работай,
Пад крывавым, горкім потам,
Толькі птушкі і звяры.

Сам ні сеяў, ні араў,
Ледзь нагой пераступаў,
А ўсяго яму ставала—
Хлеба, солі,

Круп і сала.
Свінні дзікія аралі,
Галкі ўслед баранавалі,
Бусел сеяў,

Нават козы
Дзёрлі лыка з вербалозаў,
А мядзведзь каля кустоў
З тога лыка лапці плёў.

Як засцеліць завіруха
Шлях-дарогу белым пухам,
Ці на захад,

Ці на ўсход,
Сабіраецца ў паход
Зверадавец-гаспадар
Прадаваць дабро-тавар.

Двор гудзіць перапалохам,
Усцілалі санкі мохам,
Кожны лётаў,

Ахаў,

Охаў—

Суматоха,

Суматоха...

Загудзеў мядзведзь у рог,
Што ласеў ужо запрог.

Гусі-лебедзі вароты

Адчыняюць жываглоту.

Дзятлы б'юць у барабан:

— Едзе,

Едзе,

Едзе—

Пан!

Вераб'і іграюць марш:

— Едзе,

Едзе—

На кірмаш!..

Пан сядзіць і ў вус не дуге,

Едзе ноч—адну, другую.

Без канца, бесперастанку,
Колькі сілы цягнуць санкі
Цераз пушчы,

Цераз горы,
Праз даліны,

Праз вазёры,
Без дарогі,

Без шляхоў—
Адзінаццаць пар ласёў.

А з бакоў бягуць ваўкі,
Як стральцы-вартаўнікі.

Караван стралой імчыцца,
Хмарай снежны пыл віхрыцца.

Пану—

Мала, ой, як мала,
Гоніць ход, страшэнны ход!

Зло ў ласёў забушавала,

Гневам кроў забунтавала:

— Эх, трымайся, жываглот!

Як рванулі, тузанулі,

Санкі ў бок перавярнулі.

Пан кручком перакуліўся

І, як бочка, пакаціўся

З горкі—

Ўніз,

Уніз,

Уніз...

Пана снегам заваліла,

Курганом расла магіла.

— Будзе помніць,
Будзе знаць,
Як чужую кроў смактаць!
А ласі з ваўкамі ходу—
Ў лес,
На волю,
На свабоду!

4

Скончыць байку.
Перадышка.
А здаволены быў Грышка,
Грышка ўсцешан,
Грышка рад:
Скача, быццам акрабат.
А бывае,
Як пачуе,
Што паны яшчэ шалеюць,
Грышка змоўкне,
Засумуе...
Лось тады журбу развее,
Прытуліўшы, скажа ласкай,
Як сыночку,
Як падпаску:
— Шмат чаго не разумееш,
А пара хоць трошкі ўмець,
Дзе ты,
Хто ты—разумець.

* * *

Што старэнькі Лось папросіць,
Грышка хутка зробіць Лосю.
Бацька—хай злуе, крычыць,
Грышка ўсё перацяярпіць.
Раз хто просіць, гэта Лось быў,
Грышка выканае просьбы!

5

З бацькам ён даўно не ладзіць.
А хто ў памяці загладзіць
Гэткі сорам, ганьбу?.. Эх!
Грышку гора—хлопцам смех!
Справа ў тым: гурбой вясёлай
Дзетвара снуе ля школы.
Важны ў школе мітынг-сход,
Піша школьнікам завод,
Просіць школьнікаў завод,
Каб наладзілі паход
Баявым сваім гуртом
Сабіраць жалезны лом.

— Каля кожнай хаты, дому,
Колькі хочаш тога лому.
Так што шмат не гаварылі,
А да справы прыступілі,
Раз патрэбен лом заводу,
Значыць згода! Згода! Згода!

Грышка доўга і не думаў,
Ведаў, што й ля іхняй хаты
Ад вайны яшчэ багата
Ёсць раскіданага глуму.

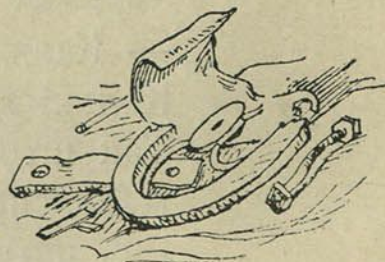
Так з брыгадай ён ля саду
Стаў складаць сабраны лом.
Бацька ўгледзеў і... калом
Прэч прагнаў з двара брыгаду,
Хто куды,

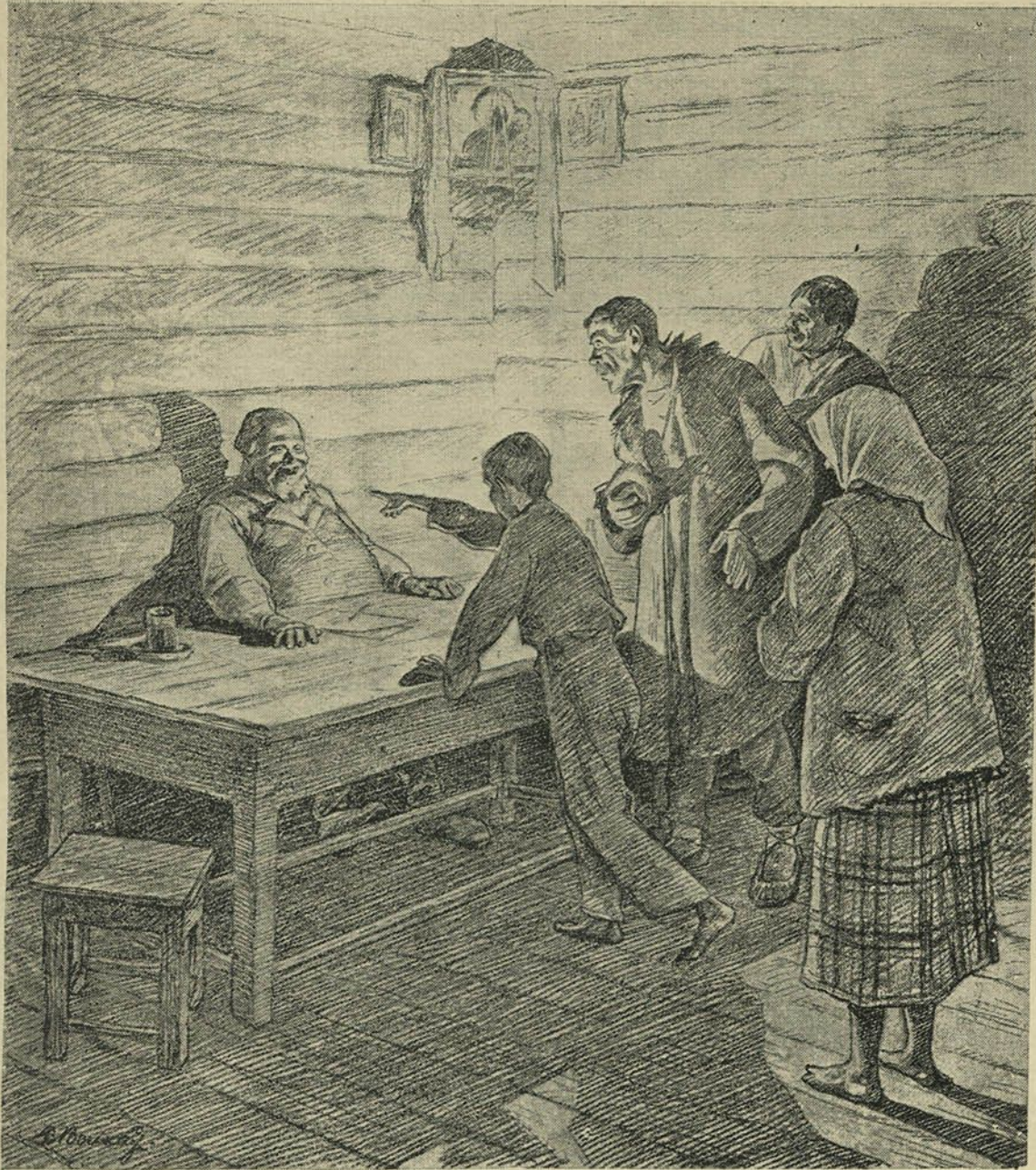
Каторы збег.

Грышку крыўдна—

Хлопцам смех!

І смяліся заўсёды,
Што зімою нават лёду
Гад-кулак пашкадаваў.

Смех за Грышкам бег па пятках,
Грышка гыркаўся спачатку,
Потым моўчкі абмінаў.

Ён цярпець не ў сілах болей—
Раз'ядае рану соль.

Ён, як той чужак у школе,
Ён і ў бацькі,

Што ў няволі,
Хто-ж суняць здалее боль?

6

Змрок гусцеў...

Сышліся ў хату

Батракі і просяць плату.

А звычайна,

Хто багаты,

Батраку пачне круціць,

Каб як можна менш плаціць.

Лось цярпеў,

Цярпеў нямала—

Грудзі гнеўна злосць прарвала.

Ён крычаў:

— „Мы льем свой пот,

Каб табе нарас живот?

Мы тваёй—

Не хочам лыжкі,

Мы ў цябе—
не просім лішкі,
А сваё, што—
мы ўтрудзілі,
Нам давай!
—Мы зарабілі!
Не ўцярпеў ад крыўды Грышка,
З бацькам яра стаў спрачацца,
Бацька з Грышкі стаў смяяцца.

Грышка тут-жа
Усё як след,
Напісаў у сельсовет.

Скупа слоў, а гнеў багаты:

Што ягоны родны тата
Не плаціў даўно падатак,

Што таіў зямлю, скаціну,
Гаспадарчыя машыны,

Што глядзеў заўсёды гадам
На савецкую уладу.

А на заўтра, ледзь світала,
Грышкі ў хаце ўжо не стала.

Дзе не быў-бы Грышкаў тата,
Лаяў Грышку, кляў зацята.

Гаварыў на ўсю акругу:
— Грышка будзе валацугай!

Гаварыў, як звер, сярдзіта:
— Грышка зробіцца бандытам!

* * *

А ці стане шкодным Грышка—
Нам раскажа гэта кніжка.

3988

Адкуль і куды на дарозе сляды

1

Грышка смела ўперад крочыць
Цераз рытвіны і кочкі.
Шлях балоцісты, сыры,
Крочыць Грышка, як стары.
Торбу ўспёр на паясніцу,
Закасаў ён нагавіцы,
Ў рукі ўзяў сукаты кій,
Як і ўсе вандраўнікі.
Хоць яму трынаццаць год,
Смелы выбраў ён паход:
Стаць сумленным чалавекам
І без бацькавай апекі

Сонца ўзнялася высока,
 Пачынае мучыць спёка,
 Смага точыць, і—бяда!—
 Ёсць, ды брудная вада.
 Грышка ўзгорак
 Бачыць справа,
 Павярнуў туды рухава.
 Пад узгоркам,
 Як на шчасце,
 Давяло яму напасці
 Сярод зараслі балот
 На крыніцу-быстраход.
 —Эх, крынічка! піць хачу,
 Дай напіцца ўцекачу!
 І крынічка напіла,
 Хлопцу сілы аднавіла.

І шумліва льецца стужкай,
А над ёй крыляцца птушкі.
Грышка здзіўлен:

— Колькі дзічы,
Эх, каб я быў паляўнічы!
З'еў кавалак хлеба з салам,
Каб пад сэрцам не смактала.
А затым на горку ўзлез,
Недалёка ўбачыў лес.
А з-за лесу лезуць хмары,
І не дзіва, гэтак парыць!

Уцякае ўсё жывое,
Ў норы, ў ямы з неспакоем.
Вецер долу гне кусты,
Хмары, быццам дым густы.
Гром ударыў, Грышка ўздогнуў,
І зямля ад грому стогне.
Дождж, нібы з вядра, лінуў,
Грышка скокнуў пад сасну
І сядзеў, як баравік,
Покуль буры крык не знік.

3

Сціхла бура. Ў цёмным лесе
Колькі звону, колькі песень,
Колькі радаснага руху!
Хто-ж не згодзіцца паслухаць?
Грышка ўстаў...

5-106768

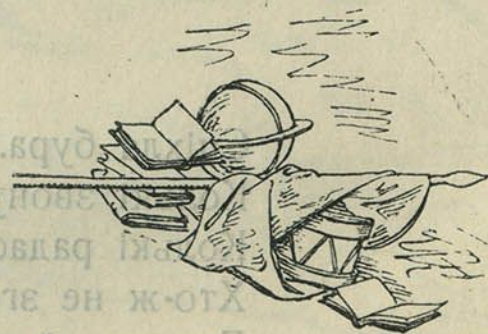

Адна-ж уцеха—
Белкі шчолкаюць арэхі,
Каля нор шуршаць лісічкі,
Птушкі ўзнялі пераклічку,
Нават зайчык-даляход
З жабай водзіць харавод.

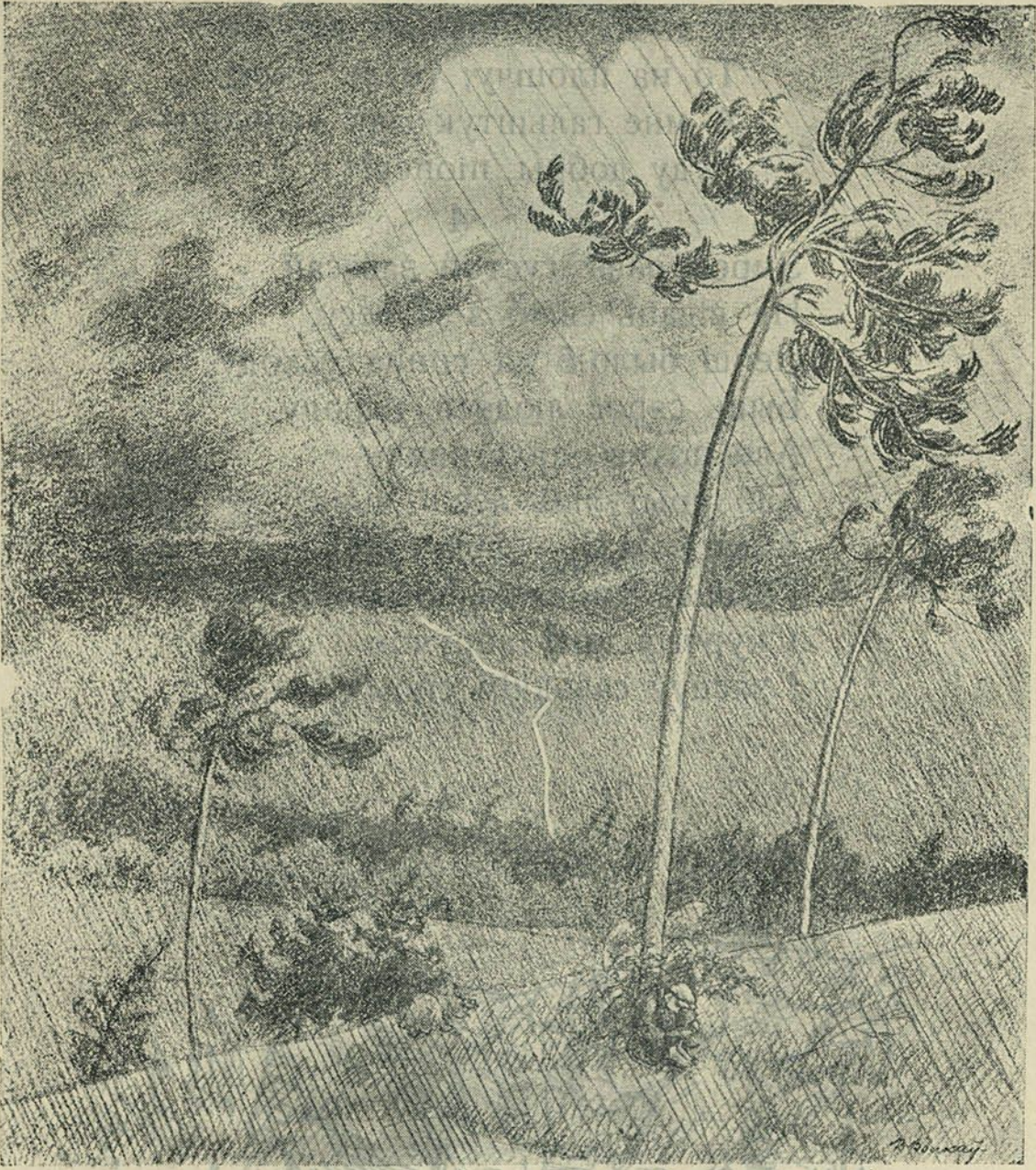
Нельга ўсё-ж сядзець без меры,
Час пасоўвацца наперад.
Сонца коціцца на захад.
Грышка знаць не знае жаху:

Вышаў з лесу, ўзяў напрамак
І пайшоў праз лужы, ямы.
Тут успомніў ён цяпер
Верш пад назвай „Піонер“,
І, каб смутак свой развеяць,
Верш чытае сам сабе ён:

„Падрасну і ў комсамоле
Папрацую, яшчэ як!

Пляж і вшан у рідолья
Комсомольскі мячэняк.

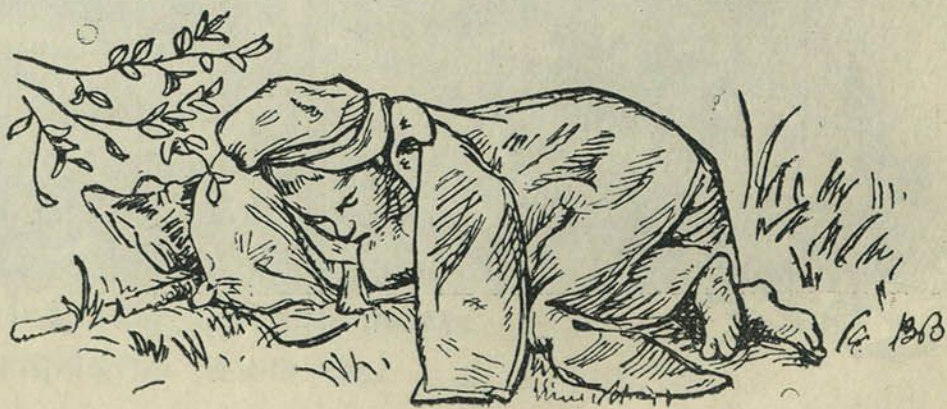

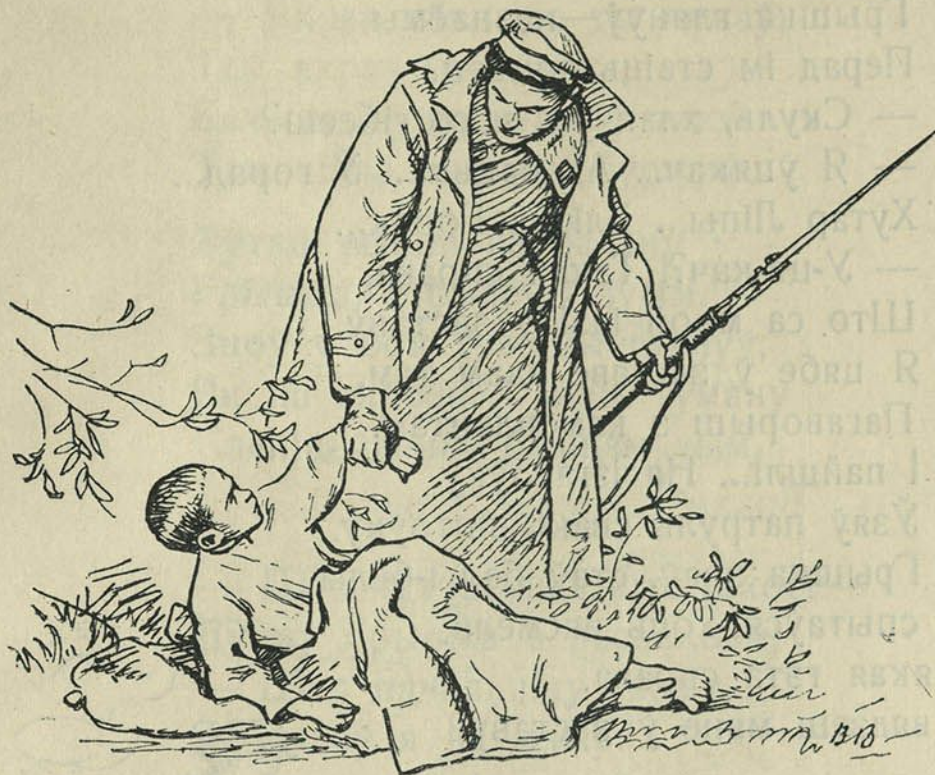
Дзяржаўны
Музей
БССР
Імя Я. І. Верыпа

Палюбіў я ў нашай школе
Комсамольскі маладняк.
Ёсць-жа хлопцы, як вароны—
То на плошчу, то на сквер.
А мне гальштук дай чырвоны—
Буду добры піонер!”

4

Змрок павіс густой завесай,
Не відаць сяліб з-за лесу.
Лепш было-б да сонца ўсходу
Быць сярод людзей, народу.
Але што-ж, калі няма—
Хай прытуліць лес і цьма.
Каля вольхі, ў пухкі мох,
Грышка змораны прылёг,
Скурчыў ногі абручом
І заснуў салодкім сном...

Вучоны сабака

1

Чуе Грышка, нехта будзіць,
Трасучы яго за грудзі.
І, праз сон, як загалосіць:
Бацька тут—яму здалося.
— Уставай, чаго гарланіш?
Ружавела ўжо світанне,
Праз галіны росных ёлак
Сонцу шлях цярэбіў золак.
— Уставай, хутчэй, бяздомак!

Грышка глянуў— незнаёмы
Перад ім стаіць армеец.
— Скуль, хлапчук, чаго гібееш?
— Я ўцякач... Ад бацькі... Ё горад...
Хутар Ліпы... Блізка Горак...
— У-ця-кач?! Такая справа,
Што са мной ідзі ў заставу.
Я цябе ў заставе здам там,
Пагаворыш з камендантам.
І пайшлі.. На ізгатоўку
Ўзяў патруль сваю вінтоўку.
Грышка звяў, стаў белы-белы,
Ўсё-ж спытаўся, хоць нясмела:
— А якая гэта справа,
Што вядзеш мяне ў заставу?

— Як-жа так, дзе ты ляжаў,
Там якраз ідзе мяжа.
Бачыш, вунь, сядзібу тую?
Там яшчэ жывуць буржуі!

Хутка вышлі на паляну.
Грышка, стомлены зусім,
Зноў у бок граніцы глянуў,
Як на злосць, і муць туману
Слепіць вочы, быццам дым.

2

— Што тут вышла, што такое?—
Думаў Грышка з неспакоем;
— Што начальніку скажу,
Як папаў я на мяжу?
Доўга думаў і рашыў:
— Справа ў тым, што я зблудзіў,
І нічога мне не будзе,
Мала хто бывае блудзіць?

Больш за ўсё ў яго трывога—
Да бацькоў адвесці могуць.
Бацька—ведама, кулак—
Добра дасца Грышку ў знак.

3

Начзаставы глянуў пільна,
Слухаць Грышку стаў прыхільна,
А расказваць Грышка можа—
Шчыра, горача, прыгожа.

— „Так што з бацькам не ў ладох
Год прыблізна каля трох.
Кожны раз збярэ ўраджаі,
Ў яму ссыпе, захавае,
Стогне, скардзіцца штодзенна,
Што яму живецца дрэнна.
Не сцярпеў я і знарок
Ад такога бацькі ўцёк“.

На хлапца начальнік глянуў
Вокам вострым, гартаваным,
І падумаў:

— Вось дык справа,
Гэта-ж нават і цікава,
Каб падростак-кулачок,
І абмыты, і абуты,
Як ад здзеку, ад пакуты,
Ад сваіх бацькоў уцёк...

— Што-ж такога, хоць і рэдка,
Можа быць выпадак гэткаі,
Ён уздыбіцца, як вецер,
І пакоціцца, як гром:
Слава дзецям!

Слава дзецям!

— Як-жа быць з уцекачом?

Ёсць адвечны сказ народа:
Цягне ў лес ваўка заўсёды.
А калі на спробу ўзяць?

Мо', прайшоўшы нашым ходам,
Сам ваўкоў пачне знішчаць?..

Грышка ловіць, ловіць жвава,
Зрок начальніка заставы.

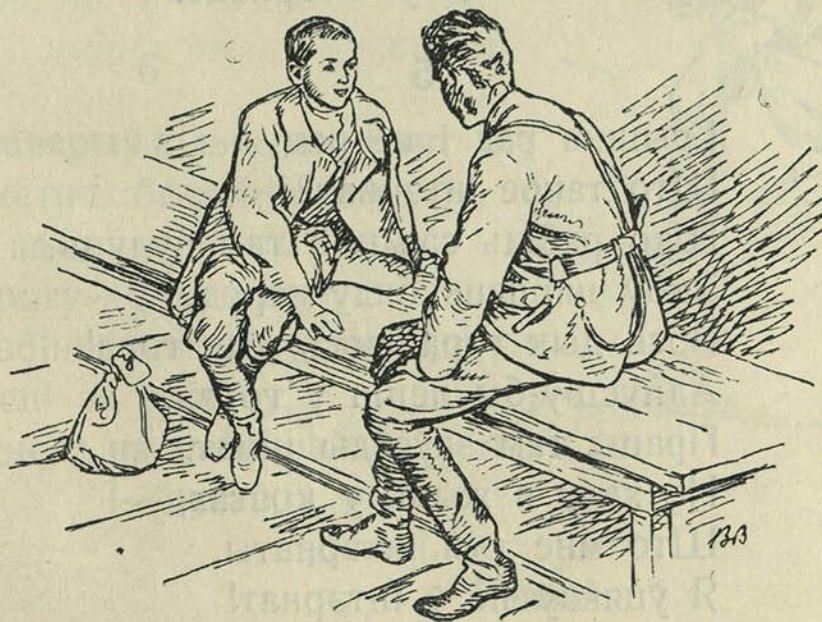
Сэрца б'ецца палахліва
І чакае нецярпліва:

— Што ён скажа, як асудзіць?
Што тут будзе?.. Што тут будзе?

4

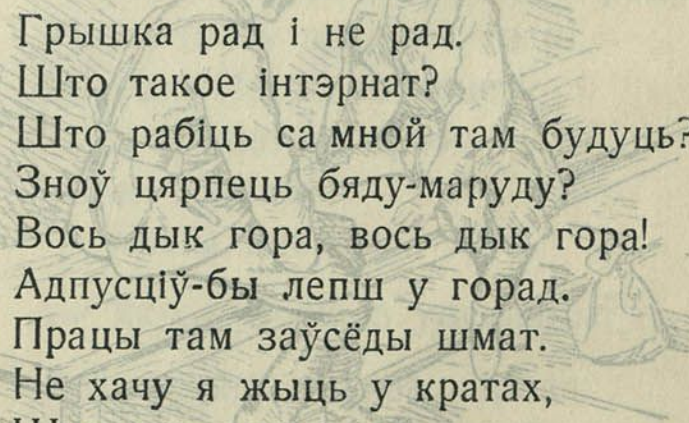
Вышла гэтак: неўзабаве
Начзаставы сеў на лаве
З Грышкам, як арыштаваным,
І сказаў:

— Відаць адданы.

Што-ж тут доўга гаварыць,
Хочаш разам з намі жыць?
Заблішчэлі ў Грышкі вочы
І крычаць: „Ён хоча, хоча!
Шчыра дзякуй, шчыра дзякуй,
Будзе ўпорысты ваяка!“
— Вось і ўсё. А на бацькоў,
Як і іншых кулакоў,
Выйдуць з сілаю другою
Ў наступленне баявое.
Бачу я, што ты здаволен
Жыць, вучыцца ў нашай школе.
Пойдем, я аддам загад,
Адвязаць цябе ў атрад.
Школа там і інтэрнат!
Разам з школьнікамі, браце,
Будзеш жыць у інтэрнаце.

5

Грышка рад і не рад.
Што такое інтэрнат?
Што рабіць са мной там будуць?
Зноў цярпець бяду-маруду?
Вось дык гора, вось дык гора!
Адпусціў-бы лепш у горад.
Працы там заўсёды шмат.
Не хачу я жыць у кратах,
Што мне тыя інтэрнаты,
Я ўцякаў не ў інтэрнат!

Я даўно імкнуўся ў горад,
І... няхай пад градам куль,
Горад, горад!

Любы горад,
Я ўцяку, ўцяку адсюль!
Думкі ходарам хадзілі,
Не асмеліўся-ж сказаць,
Каб у горад адпусцілі
А рашыў,—каб не скарылі,
Як на крыллях, уцякаць!

6

Шлях праверыў пільным вокам,
Непрыкметна, бокам-бокам
Даў, як заяц, ла-та-ты
Праз дарогу—у кусты.
Каб не збіцца, не зблудзіцца,
Не папасці за граніцу,
Стаў, зірнуў на небакрай
І—давай,

Давай,

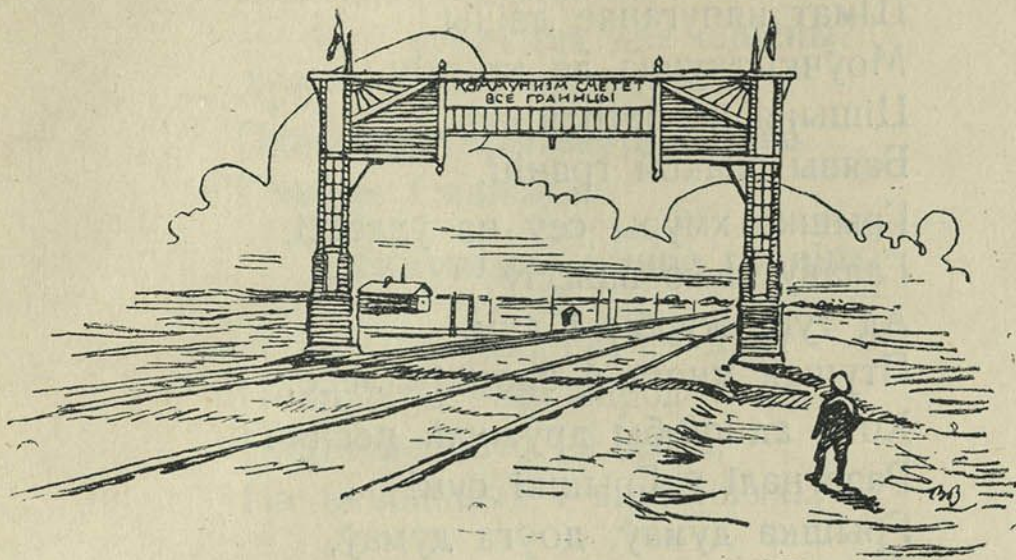
Давай!..

AB

Бег што сілы, голле хрушчыць,
Хруст гудзіць лясною гушчай.
Раптам—выскачыў з кустоў
І да Грышкі падбягае
І на Грышку нападае
Востразубы шэры воўк.
Грышка струсіў, здаў, заплакаў,
Хоць напаў зусім не воўк,
А вучоны зух-сабака
Пагранічнікаў-байцоў.
Падышоў патруль, адразу
Папытаў:—Куды, адкуль?
Грышка блытана расказваў.
— Штось хітрыць,—смікнуў патруль.
Грышка ўвесь збялеў і нават
Не паспеў абцёрці слёз—
Зноў вядуць яго ў заставу
Як злачынца на дапрос.

Комунизм—змяце граніцы

1

Як ніколі, ціха стала...
Апусціўшы галаву,
Цень сваю сасна кідала
На шаўковую траву.

Звонкіх птушак шум крылаты
У кусты пакорна ўцёк:
Пад страхой зялёнай хаты
І не страшны сонцапёк!

Кветкі стомленыя вянуць,
Долу гнуцца каласы.
Шыр малінавай паляны
Просіць срэбнае расы...

Шмат няпуганае дзічы
Моўчкі ткуцца ля крыніц...
Цішыня на паграніччы,
Баявы спакой граніц.
Грышка хмуры сеў на ўзлессі,
Галаву сваю павесіў
Ад тугі, журбы і дум.
Птушак многа ў звонкім лесе,
Хоць адной-бы дружнай песняй
Разагналі ў Грышкі сум!
Грышка думаў, доўга думаў,
Ён баяўся кпін і глуму:
Хто не ўчуе пра пабег,
Узнямаць пачне на смех.
А найбольшай сілы гора
Адчуваць пракляты сорам!

2

Сонца галай адступала
За лясы, за горы, скалы.
Налівацца стаў закат,
Як вішнёвым сокам сад.
Грышка ўстаў. Хоць і стамлёны,
Ён падаўся ў бок кардона.
Уявіў сабе, што ён
Сцерагчы ідзе кардон.
Што за поле, што за шлях там,
Дзе яшчэ пануе шляхта?

Выглядае падазрона:
— Мо' крадуцца дзе шпіёны?..
Арку ўбачыў недалёка,
Падышоў, прыжмурыў вока
І чытае і дзівіцца:

Комунізм—змяце граніцы

А то і праўда, слуп і дрот
Працавіты наш народ
Падзяляе, што за дзіва,
На нявольных і шчаслівых...

3

Ідучы назад, ля ціра
Ён спаткаўся з камандзірам.
Селі ўдвух яны на ўзгорку,
Завязалася гаворка.

Грышка разам з камандзірам
Гаварылі доўга, шчыра:
— Ты малы, а ведаць мусіш,
Што ў Заходняй Беларусі
Беларускія жандары
З польскім разам гаспадараць.
Што не так, як трэба пану,
Значыць—ты арыштаваны.
Гаварыць там нашай мовай
Забаронена сурова.
Там і здзек, і катаванні
Над нявольнымі братамі.
Хто-ж устане супроць катаў,
Гіне ў турмах-казематах.
Слухаў Грышка, слухаў моўчкі,
Бляскам дзіва з'ялі вочкі.
А калі адзін астаўся,
Помста ў сэрцы завілася,
І рашыў ён гэтай ноччу
Блізкі шляхціца фальварак
Зруйнаваць агнём-пажарам.
— Падпалю і перад светам
Назаўсёды давяду,
Што не йду супроць Советаў,
А супроць паноў іду!
Непрыкметна вышаў з дома,
Ўзяў з сабою сноп саломы,
Ўзяў сярнічкі і... цішком
Бег спаліць шляхецкі дом.

— Хто такі? На месцы стой!
 — Гэта я, таварыш, свой!
 — Што ляціш так віраломам?
 І на што з сабой салома?

Грышка белы стаў, як снег.
 — Што-ж маўчыш? Куды ты бег?..
 Гаварыць? А хто дасць веры,
 Што з найлепшым бег намерам.
 Зноў няўдача...

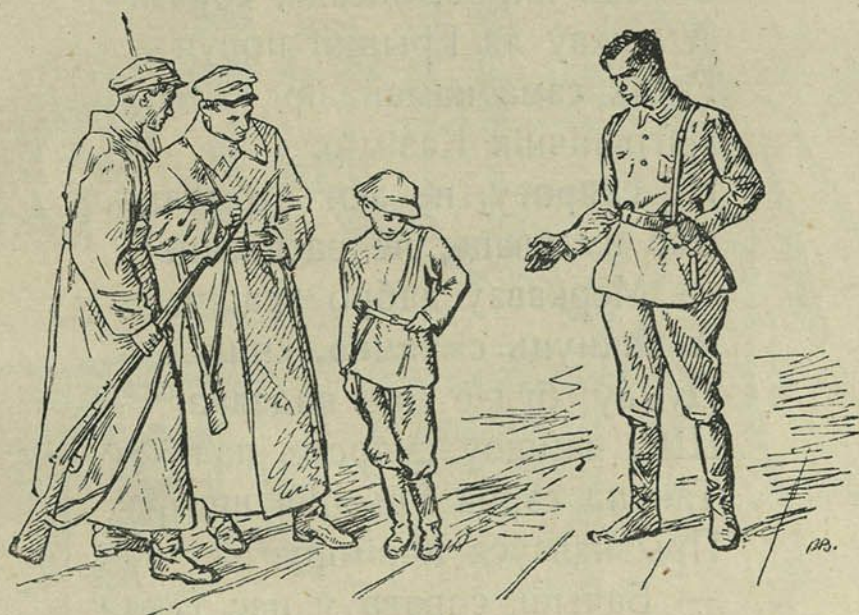
Амба!

Крышка!

Сноп пасыпаўся з пад мышкі.
 Застывала ў жылах кроў,
 Як вялі ў заставу зноў.
 А ў заставе злосна крышку
 Павялі размову з Грышкам:
 — Мы-ж цябе тут прытулілі,
 За свайго цябе лічылі,
 Як-жа так?
 — Зусім не гэтак!
 Я не йшоў супроць Советаў.
 З поўварсты, па той бок аркі,
 Ёсць два пацскія фальваркі,
 Іх хацеў я падпаліць,
 Каб лягчэй было там жыць,
 Каб не знацца з бізуном
 Нашым змучаным братом!

— Малады яшчэ, зялёны,
А таму з такім разгонам
Бег, каб глупства нарабіць?
Ой, як трэба вас вучыць!

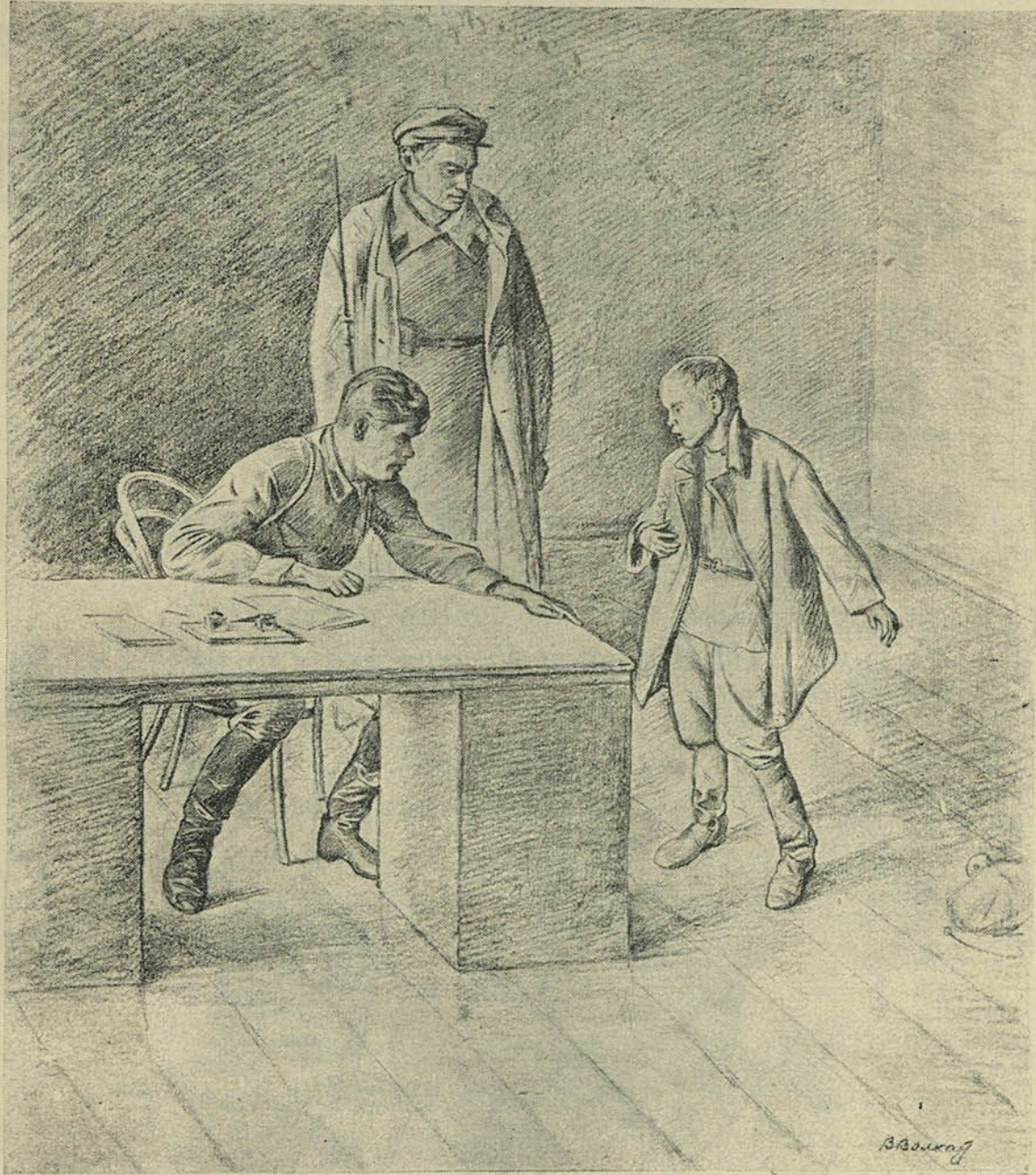
Падпаліць адзін фальварак
І гатова! Гэта мары,
Гэта толькі лятуценне,
А не бой за вызваленне.

Згуртаваўшы сілы разам,
Трэба ўсім паўстаць, адразу.
І тады ўжо скінуць з карку
Ўсе маёнткі, ўсе фальваркі,
Паскідаць у жар вагранкі
Ўсіх паноў і ўсіх падпанкаў.

Вышаў Грышка, як пабіты,
 Чуў сябе несамавіта.
 Дуты, злосны, чырванее:
 — Я ніяк не разумею:
 Ці-ж палякаў біць не можна?
 Нашых ворагаў? не можна?

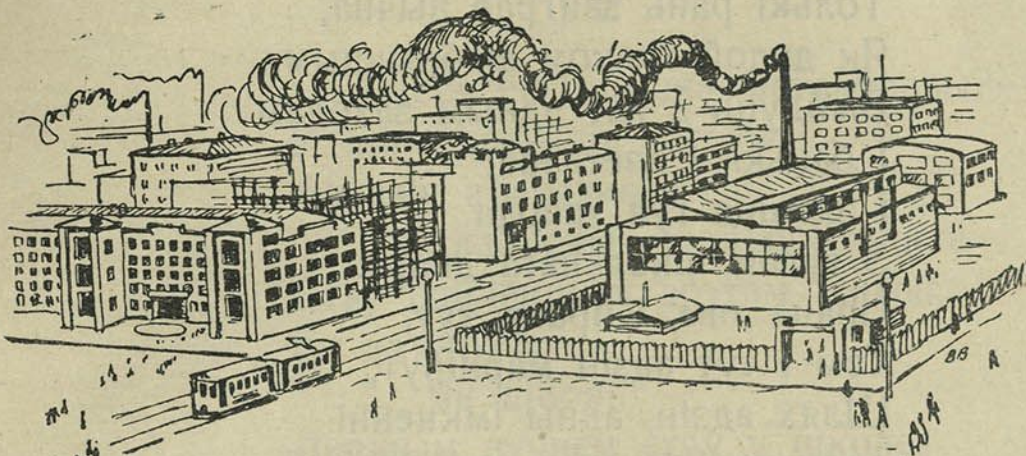
Што такое?.. Лёг на ложка,
 Злосць кіпіць, дасада, сорам.
 А ляжаў ля Грышкі поруч
 Гэтак сама камандзір
 Пагранічнік Казімір.
 Не сцярпеў, не мог стрываць,
 Каб змаўчаць, не расказаць:
 — Меркаваў дабро зрабіць,
 А пачнуць смяяцца, кпіць.
 Думаў, будзе мне падзяка,
 Што пайшоў супроць палякаў,—
 Так ад сэрца Грышка шчыра
 Прызнаваўся Казіміру.
 — Бачыш, справа ў нас такая,
 Падрасцеш, дык сам пазнаеш,
 У палякаў ёсць паны
 І ў беларусаў ёсць яны,
 А найбольш, калі знаць хочаш,
 Ёсць і там, і там рабочых.
 А рабочыя з панамі
 Век не могуць быць братамі.

Зараз Польшча ў завірусе,
І ў Заходняй Беларусі
Нарастае бура, гром—
Смерць раз'юшаным паном.
Думаў ты спаткаць падзяку,
Што пайшоў супроць палякаў?
Я—паляк, чырвонаармеец,
І чым горшы за цябе я?
І падумай дружба-браце,
Я твой вораг ці прыцель?

Грышка хмурым стаў. А жвава
Беглі думкі. Ён здзіўлены:
— Што такое? Ў чым тут справа?
Біць палякаў—забарона?
Дык на што стаіць застава?
Што такое? Ў чым тут справа?..

Турэцкая трубка

1

Дзе ні станеш,
Дзе ні глянеш,
Вырастаюць рыштаванні.

Вось гатовы
Пабудовай
Новы дом шматпавярховы.
Ў гэтым доме—камбінат,
Тут і сад для акцябрат,
Тут і школа,
З імі—тут
І тэхнічны інстытут.

А на тым баку дарогі
Велікан-завод гудзіць.
І заўсёды, без трывогі,
Пад штандарам перамогі
Мы жывем і будзем жыць!

Толькі рань зайграе зычна,
Як дудой гудком фабрычным,
Выйдуць з хат адным заходам
І бацькі, і дзетвара;
І зліецца гул завода
З гулам школьнага двара.
Праца там, і праца тут,
Там і тут адзін маршрут,
Шлях адзін, адны імкненні
Трох вялікіх пакаленняў:
Горда, смела і няспынна
Будаваць сваю краіну!
Вораг вочы хітра жмурыць,
Злую ён рыхтуе буру,
Падрыхтоўвае напад.
Ён штодня, шалёна гэтак,
Шчэрыць зубы на Саветы,
На савецкі грозны лад.
Мы сябе спакойна чуем,
Край будуем,
Моц гартуем,
Бо ў мароз і ў навальніцу
Большэвіцкія граніцы
Злым набегам стан варожы
Урасплох застаць не зможа.
А спрабуюць—будзем біцца,—
Ой, завые пан жалобай!..
Хай жыве спакой граніцы
І спакойная вучоба!

— Дзе-ж ён Грышка светлабровы?—

У мяне спытаць гатовы.

Адкажу абавязкова:

— Светлабровы хлопец Грышка

Стаў найлепшым другам кніжкі;

Ён змяніўся,

Як ніколі.

Лепшым вучнем стаў у школе,

Нават сіль яго вачэй

Заіскрылася ярчэй.

А зіма ўжо наступала,

Горад снегам засцілала.

Бушавала дзетвара.

Завіруха не сціхала,

І, на славу, вырастала

Беласнежная гара.

Ажывіўся двор ля школы

Працай дружнай і вясёлай.

З снега мучацца,

Майструюць,

Лепяць чучала буржуя.

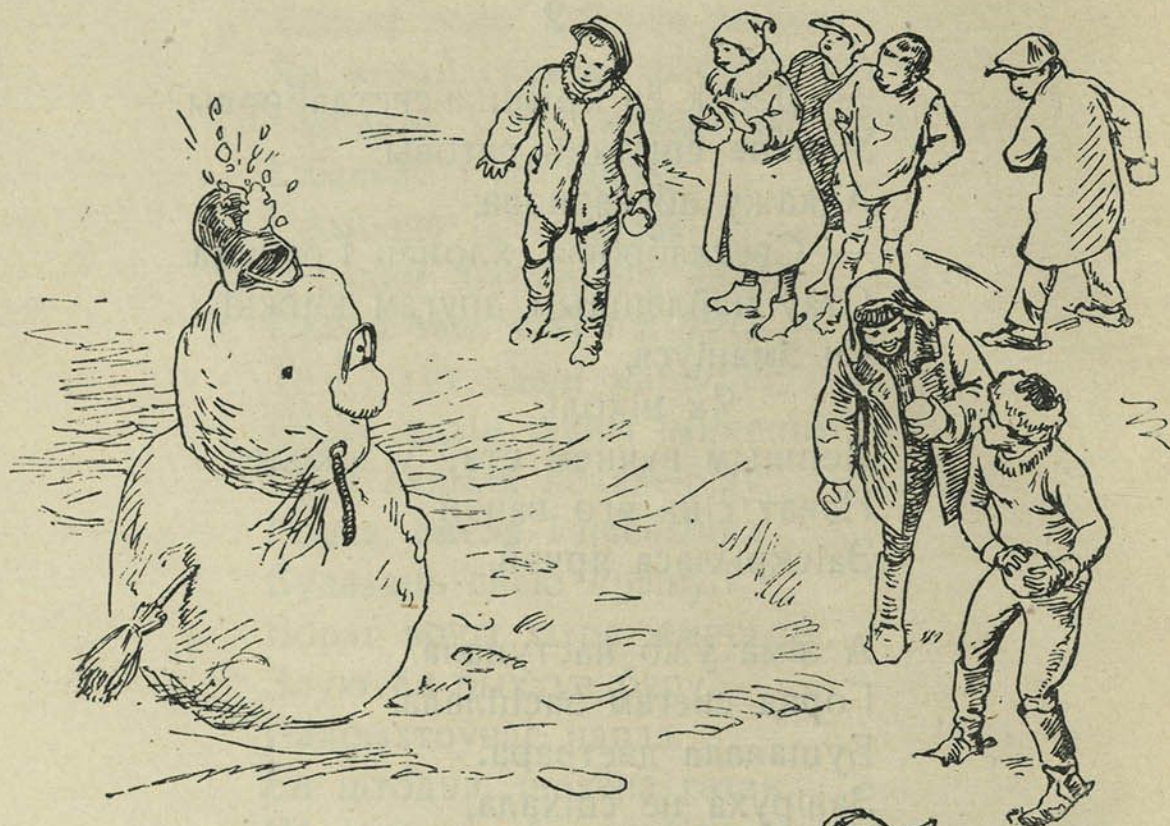
І раскатам злых насмешак,

Як гранаты,

Свішчуць снежкі.

Адлятае нос і вуха,

Бараду загналі ў бруха;

Грышка метка, стаўшы з боку,
Збіў цыліндр і манокль.
Раскрышылі, расстралялі,
Перацёрлі на пясок.

Грышка рад, бо ўсе прызналі,
Што найлепшы ён стралок.

Час праходзіў сора, сора...
Грышка ў школе быў бадзёрым,
Дзіч сваю перамагаў.

Толькі горад, любы горад,
Рух яго, яго прасторы—
Грышка штось не ўпадабаў.

Горад Грышку быў нязвыклым
Шчэ' да гэтых нават пор.

І аўто,
І матацыклы,
І трамвай,
І светафор,
І паток людзей руплівых,
І нястрымна-быстры ход—
Грышку робіць палахлівым,
Хоць другіх наадварот.

Аж да вечара ад ранку,
Як пальба з гарматных дул,
У яго—бесперастанку
У вушах ракоча гул.
З дома выйсці ён баіцца,
Ён баіцца нават зліцца
Ў баявы людскі паток.
Горад шумны, горад гулкі,
Плошчы, вуліцы, завулкі,
Можна зблытаць, заблудзіцца,
А падумаюць, што ўцёк!

І яшчэ не змог адкінуць
Злосных дум пра дысцыпліну.
— Ёсё,—казаў ён,—роўна, гладка,
Па званку—на фіззарадку,
Па званку—на медагляд,
Па званку—і на заняткі,
Па званку—і ў інтэрнат.

Хочаш так, а будзе гэтак,
Зробіш гэтак, будзе так—
Што падхопіць сценгазета
І надоўга дасца ў знак!

4

Дні ішлі. Ішла вучоба.
Грышка ўжо тлумачыў глобус.
Паказаў мерыдыяны,
Расказаў пра акіяны,
Пра бураны і самум,
Пра пустыню Кара-Кум.

Як спыталі пра Карпаты,
Вышла штось неякавата,—
Ён зблудзіў, замест Карпат
Пальцам ткнуў на Арарат.
Больш за ўсё любіў задачы,
Тут заўсёды меў удачы.
Есці Грышку не давай,
А задачы задавай.

Раз на лекцыі выкладчык
Даў наступную задачу:

Жыў на хутары кулак,
У яго служыў батрак.
10 месяцаў гарбеў,
2 рублі за месяц меў.
А кулак на развітанне
За начлег і харчаванне
Два чырвонцы адлічыў.
Што тут вышла, падлічы:
Колькі грошы ўзяў батрак,
І што выгадаў кулак?

— Атрымаў батрак за працу
2 на 10 мінус 20,
А кулак...

І... тут—адразу
Грышка змоўк, не даў адказу.
У яго перад вачыма
Выплывае з нетраў дымных
Злой тугой і крыўдай лютай—
Бацька, Лось, сястра і хутар.

Грышку сум праняў наскрозь,
— Бедны Лось,

Харошы Лось,

Як жывеш, ці ўспамінаеш?
З кім цяпер ты байкі баеш?
Падрасту, цябе з нягоды
Забяру я назаўсёды...

І ў мурожныя даліны
Беглі думкі-успаміны,
Завіваліся ў вянок;
Беглі лётам жураўліным,
Беглі лётам сакаліным,
Аж пакуль на перапынак
Не пазваў дзяцей званок.

Грышка ўздогнуў...

Звонкі выбух,

Аж дрыжаць у вокнах шыбы,
Карты гойсаюць на сценках,
Гэта значыць—

Цераменка!

Гэта значыць—звонкай бурай
Непакорнай і шчаслівай
Ускрыляла весялосць.

Толькі Грышка сумны, хмуры,
Ён трымаўся сіратліва,
І бурчэў сабе нудліва:

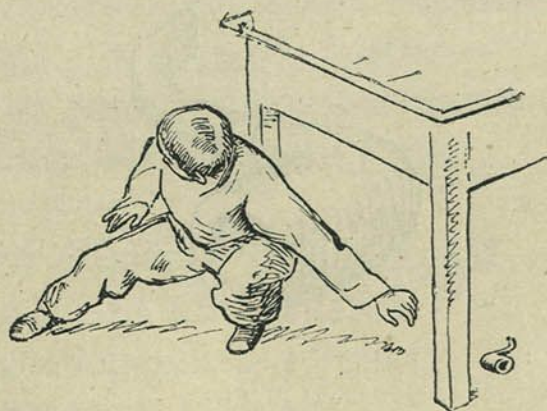
— Бедны Лось,

Харошы Лось!

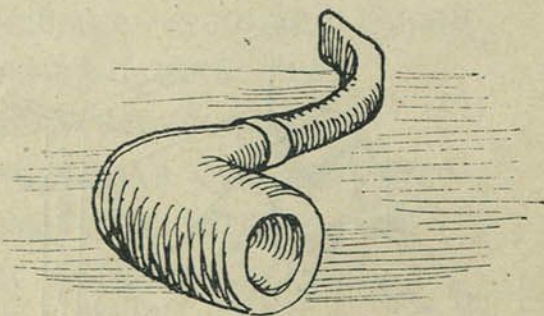
Раптам трубку ён убачыў
 (Ідучы згубіў выкладчык);
 Трубка дзіўная такая,
 З'яе, быццам залатая,
 — Ўзяць такую трубку ў рот
 Саладзей за пчолін мёд.

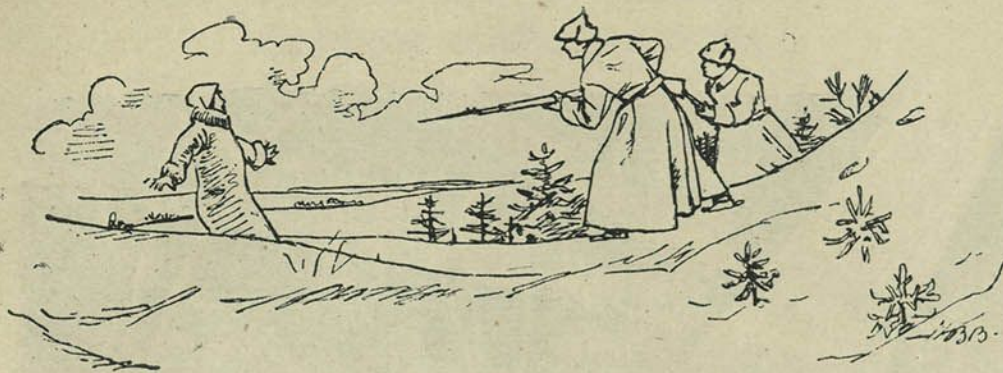
Прыляцела злая думка,
 Чорным зманам стала крумкаць:
 — Не пужайся, смела, брат,
 Будзь рашучым, раз... і ў сумку,
 Будзе Лосю падарункам,
 Лось да смерці будзе рад!

Грышка доўга не ўтрымаўся,
 Зману чорнаму паддаўся,
 Баязліва, крок за крокам,
 Падышоў, зладзейскім вокам
 Азірнуўся, бокам стаў—
 Цап за трубку, трубку ўзяў!
 І за пазуху схаваў.

Як прышоў у клас выкладчык,
Трубка ў класе не знайшоў.
— Як-жа так? Што гэта значыць?..
Цішыня шуршыць, як шоўк..
І пытаецца выкладчык:
— Хто маю тут трубку бачыў?
Мне-ж яе падаравалі,
З дальняй Турцыі прыслалі.
Як-жа так? Няўжо выходзіць,
Што з'явіўся ў класе злодзей?..
Ўсе плячыма паціскалі:
— Не, не бачылі, не бралі!
Страх у Грышкіных вачах,
Ён не рад свайму паступку.
— Трубка,
 Трубка,
 Трубка,
 Трубка—
Сэрца стукала ў грудзях!

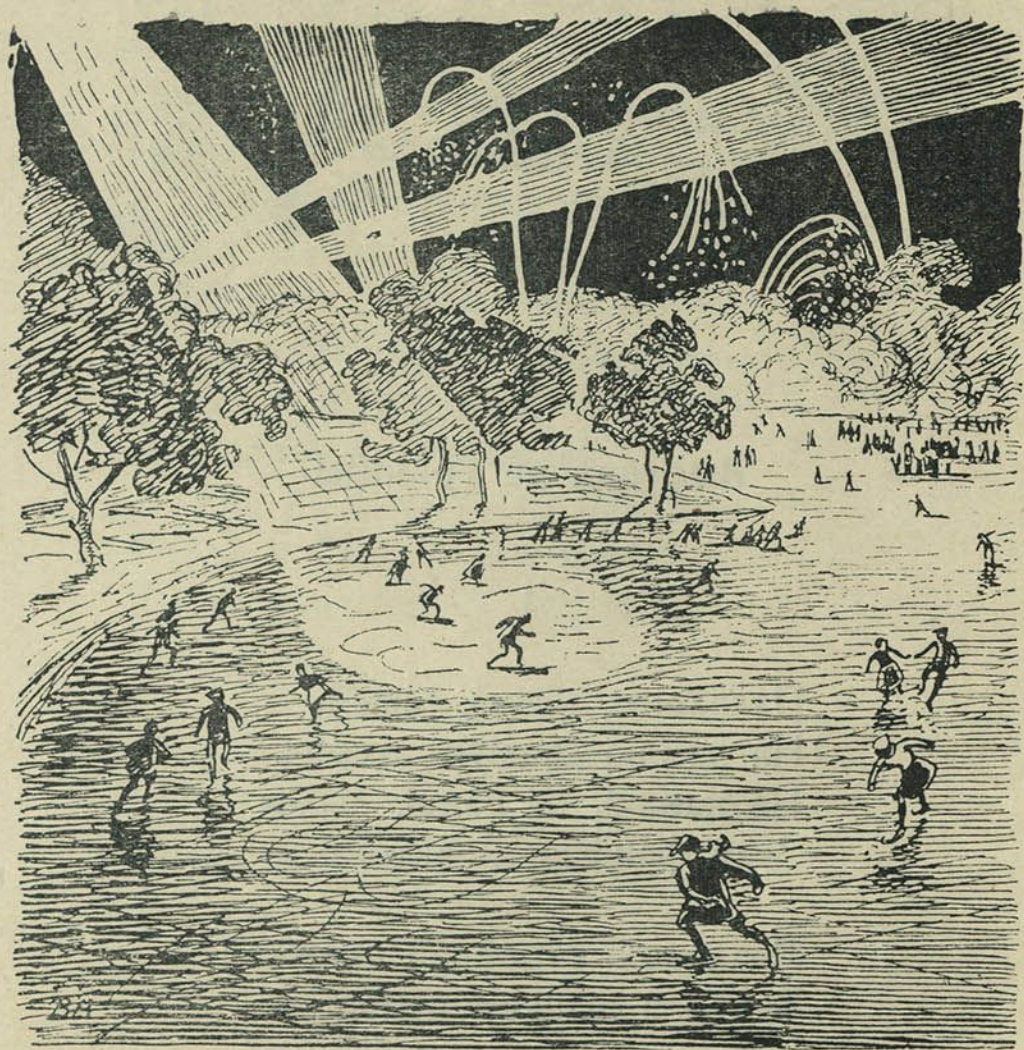
Выстрал на граніцы

1

Палахліва, ніжай, ніжай,
На зямлю садзіўся змрок.
На канькі, на санкі, лыжы
Зваў фанфарамі каток.

Ледзяною стройнай сцежкай
Вецер з венікам прабег—
І на радасць канькабежцам
Вецер віхрам вымеў снег.

Гул бадзёры, вечар звонкі,
Маладзёжны карнавал.
І спаборніцтва, і гонкі,
І закалка, і запал,

І ракеты, як маланкі,
Зіхацяць пражэктары.
Тут і санкі як лядзянкі
Самі коцяцца з гары.

Рэжуць лыжныя палозы
Срэбрам выкатаны шлях.
Не пужае хруст марозу,
Кроў гарачая ў грудзях!
Фейерверк шматкаляровы
Узлятае ў стынь высот.
Нават месяц сівабровы
Водзіць зорны харавод.
Глянеш, хочацца ўпрыпрыжку
Бегчы, бегчы на каток...

А чаму-ж у хаце Грышка,
Як запёрты на замок?

І канькоў сваіх не точыць,
І жаданняў не відно...

Грышка злосны, ён не хоча
Нават глянуць у вакно.

Грышка злосны, і не дзіва—
Ў вочы глянуць сарамліва,
Кожны знае, кожны кпіць:

— Грышка, дай, брат, закурыцы!

— От, паддаўся зману, блазан,—
Грышка сам сябе даймаў.

Тую-ж трубку ён адразу
Сам выкладчыку аддаў.

Думаў сойдзе справа проста,
Дый былі пазвалі ў зал,
Там сабраўся сход фарпоста—
Свой-жа школьны трыбунал.

Сход гарачы, бурны, колкі,
Кожны словам, як іголкай,
Грышку сэрца з лютай боллю
Свідравалі і калолі.

Вось чаму не быў на гонках,
Вось чаму адзін заўжды,
Хоць мінула пяцідзёнка
І прабегла шмат вады.

Праўда, быў-бы на ігрышчы
Разам з іншымі і Грышка,
Дый дзеткораўскай рукой
Сапсавалі ўвесь настрой.

Ёсць у школе сценгазета
(Хто-ж не ведае пра гэта?)
Ну, і Грышка, зразумела,
Пад дзеткораўскім абстрэлам!

Перадоўка баявая
Грышку б'е і навучае,
Што ў савецкай нашай школе
Нельга быць такім ніколі!

А затым нарысаваны
На шырокіх двух лістах
Пад турэцкага султана—
Грышка з трубкаю ў зубах.

2

Грышку гэта прапрацоўка
Грудзі точыць, як чарвяк.

Непрыемна і нялоўка
І дасадліва аднак—
Зрыў бывае, як сумысна,
І балючым і карысным!
Ён адзін. Халодны гоман,
За вакном драты гудуць...
Грышка думаў:

— Зручны момант...
Быццам канула ў ваду...
— А чаму яна сарвана?..
— Разбяры яго аллах!..
І не будзе больш... султана
З жоўтай трубкаю ў зубах.

Падышоў ён да газеты,
Ўжо кранаецца рукой.
Раптам чуе голас Нэтты:
— Грышка, стой! Не можна, стой!..
— Знаеш,—Нэтта гаварыла,—
Што было-б, каб ты сарваў?..
... Нэтта з Грышкаю дружыла,
Грышка з Нэттай сябраваў...

3

Хутка першае поўгоддзе,
Час іспытаў надыходзе.
Добра вытрымаць іспыты
Гонар кожнаму, таму—
Хто за кнігу, хто за сшытак
Гуртам і па аднаму.

Да вакацый
Многа працы,
Многа трэба рыхтавацца.
А як скончаць працу, зноў—
На граніцу, да бацькоў.

З імі хочацца спаткацца
З добрым поспехам у працы.
Ўсе ў рабоце, сціхлі крыкі,
Заліковая пара!
Кожны хоча здаць залікі,
Здаць на Дэ-О-Бэ-эР-А.

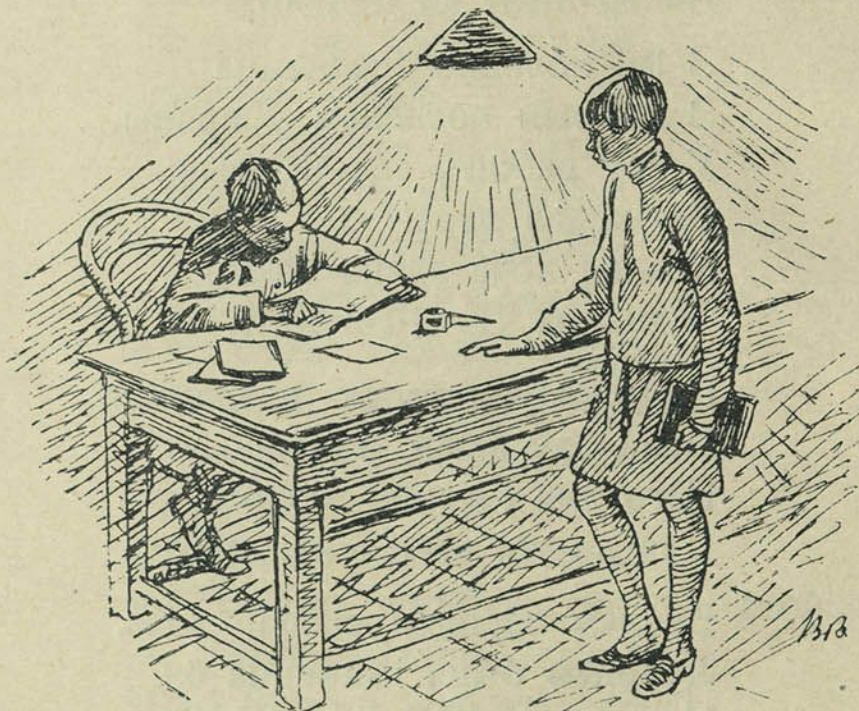
Грышка ўпартасцю нязломнай
Працаваў адзін, аднак—
Што для Грышкі аксіома,
Для другіх пыталны знак.

Вучнем першым выйсці хоча,
Лепшым быць імкнецца ён.
Нават сніцца Грышку ўночы
Кроў рабочых і Гапон.

У сваіх жаданнях гэтых
Ён зайздросны і скупы.
Хай памылку зробіць Нэтта,
Грышка быццам, як сляпы.

Ён не справіць, не паможа,
І таму—з кім сябраваў.
Што рабіць так непрыгожа,
Грышка як-бы і не знаў.

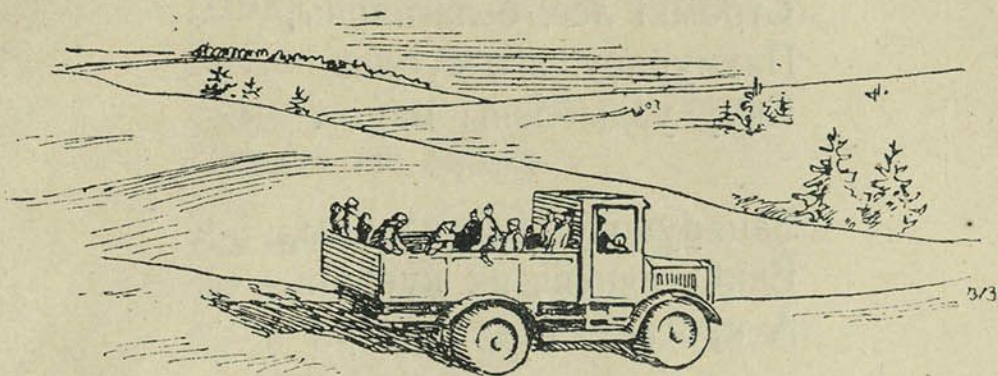
Хоць малы, а ўжо скалечан,
Цяжка быць яму ў страю,—
— Грышка, дай канспект на вечар,—
— Гэта мой, я не даю!..

Грозны час не за гарамі,
Кожны свой спакой сцярог.
Так міналі дні за днямі,
Дні работы і трывог.

4

Стаў блакіт зарой займацца,
Сонцясны дзень прышоў...
Едуць, едуць (час вакацый!)
На граніцу да бацькоў!

Серабрыстай пуцявінай
Мчыцца грузны аўтабус.
Пераможан чорны мінус,
Кожны вёз здабыты плюс!

Гул матора, посвіст ветра,
Трэск марожаных галін.
Сорак восем кілометраў—
Сто чатырнаццаць хвілін.

Да бацькоў, на пагранічча
Насцеж ім адкрыты шлях.
Колькі сілы навальнічай,
Колькі радасці ў грудзях!

З імі ў гасці Грышка едзе.
У машыне ён не ўседзіць:
Шустрой птушкай вочы скачуць,
Шмат знаёмага ён бачыць,
Гадаваўся-ж тут і рос.

Стромкі лес, белагаловы,
Пахмурнеў, яго сурова
Скуў уздыблены мароз.

Зацярушыў снег паляны,
Ёлкі, глянеш, як курганы,
А курган—нібы шацёр.

Стынуць лозы, стынуць вербы,
Выйсці з лыжамі цяпер-бы
Ў замураваны прастор!

— А найлепш у лесе летам,
Колькі ягад і грыбоў,—
Грышка кінуў зрок на Нэтту,
З Нэттай гутарку завёў...

5

А прыехалі, надзіва
Хутка дзень вірлівы бег.
Колькі гутарак шчаслівых,
Колькі матчыных уцех.

Нават повар у сталовай
Для гасцей, для дарагіх,
З захапленнем падрыхтоўваў
Гусі, каву, пірагі.

Шмат навінаў, шмат расказаў,
Вабіць ласкі цеплата.
Грышка быў з сябрамі разам
І адзін, як сірата.

Да начальніка-ж заставы,
Як да бацькі, ён ідзе.
Кроў гудзіць бунтоўнай лавай...

- Добры дзень вам!
- Добры дзень!
- Я прыехаў...
- Малайчына!

І сустрэча ў іх была
І прыветнай, і гасціннай...
Радасць Грышкава расла.

І начальнік рад сустрэчы,
Ветла Грышку трос за плечы.
Грышка слухаў, як стары,
Што начальнік гаварыў:—

А начальнік гаварыў:—
— Чалавекам-будаўнічым
Станеш ты на паграніччы.
Будзь-жа ўпартым, ваяўнічым!
І расці і ў глыб і ў шыр!

І ў адказ быў голас зычны:
— Ёсць, таварыш камандзір!

6

Дружна ў ленкутку гулялі
Грышка з Нэттаю ў пінг-понг.
Мяч лавілі, падкідалі,
Заліваўся патэфон.

Раптам выстрал. Бліскавіцай
Вочы бліснулі.
— Ўста-авай!
Выстрал чуеш на граніцы—
На граніцу выбягай!

Выбег Грышка, Нэтта ўслед:
— Што такое?
Ў чым сакрэт?

Гоман бег,
Снег трашчаў.
— Дзе стралялі?
— Хто страляў?

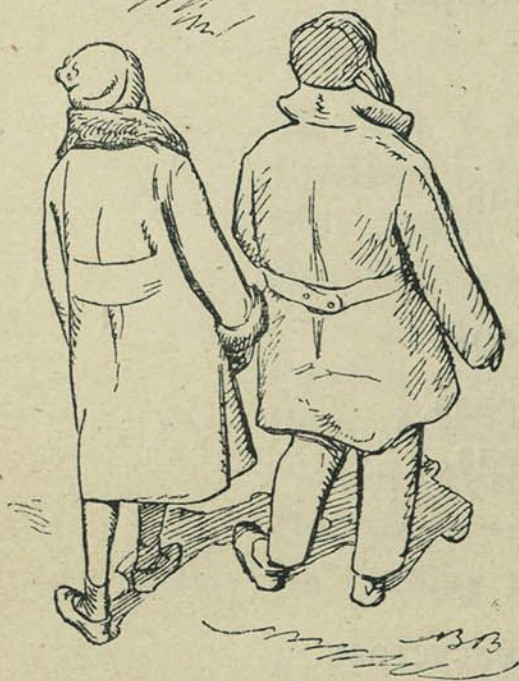
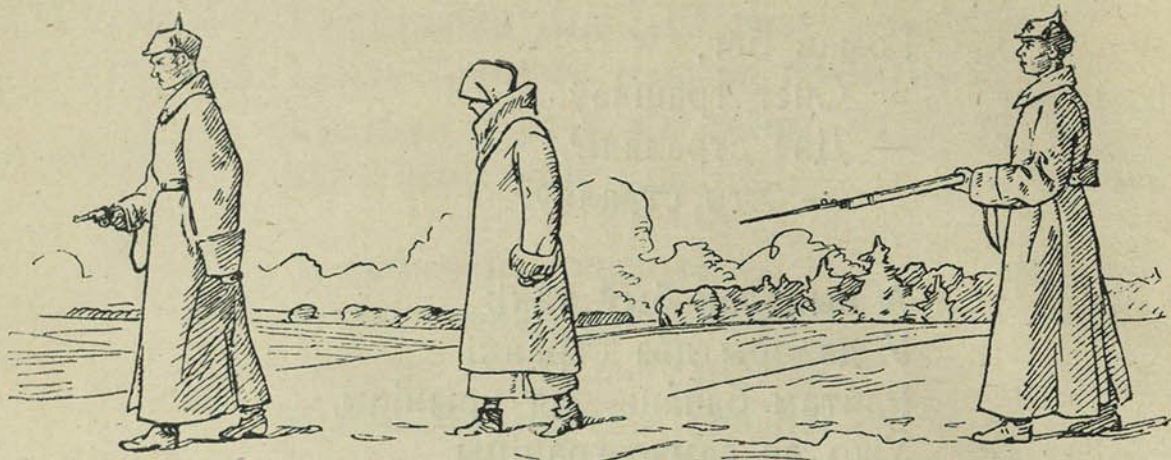
А выпадак быў такі:
У дазоры два стралкі
Раптам бачаць—ля крыніцы,
Ўжо ля самае граніцы,
У кустах густой асіны
Прытаілася жанчына.

А павінен хто ў дазоры,
Даць каманду:
— Рукі ўгору!
— Стой!
... Яна ўцякаць...

За ёй—
Куля выбегла стралой.
Як пачула рэха стрэла,
Дык і села, абамлела.

Вунь ідуць яны...
І шустра,—
Дзетвара бяжыць насустрач.

— Малайцы-байцы, шпіёнку
Падлавілі!..

Радасць звонка
 Льецца водгуллем—„ура“
 Бушавала дзетвара!
 Сэрца Грышкава ў прыбоях,
 Грышка здзіўлен: што такое,
 — Маладзіца-Палавіца
 Уцякала за граніцу?
 Што? Яна?
 Яна! сястра!
 Як зрабіць? маўчаць, азвацца?
 Мабыць, лепш не прызнавацца?
 Страх праняў, стаў калаціцца,
 Як ступіць, за што ўчапіцца?
 І стаяў, як укапаны:
 Стынуць вочы, рукі вянуць,
 А ў грудзях, што ў горле косць
 Гнеў, трывога, страх і злосць.

5. Шчаслівая дарога.

Шумам поўніцца застава.
Ён адзін, лясы гудуць...
Думкі ўюцца, як праявы,
У вачах імжыцца муць.

Вые ў лесе вецер люты,
Як падбіты вые звер.
Як успомніў Грышка хутар,
Тут успомніўся і клер.

— Дзе-ж ён, клер, дзе-ж ён цяпер
Выкшталцоны кавалер?
І аблаяў згарача
Таго клера-паніча.

І як хто пад ногі кінуў
Агняжгучую лучыну—
Грышка ўздогнуў і ў заставу
Паляцеў праз пераправу.

А ў заставе, як заўсёды,
Цішыня, хоць шмат народу,
Там спакойна, без пагроз,
Адбываецца дапрос.

І ля печкі, у заставе,
Прытаіўшыся на лаве,
Грышка скурчаны сядзеў,
Слухаў, як дапрос ідзе.

— Як завешся?

— Кацярына!

— А па прозвішчу?

— Трыгор.

— Хто бацькі?

— Я сіраціна,

Бацька мой даўно памёр.

Быў бядняк...

І плакаць стала.

Злосць у Грышкі грудзі рвала.

Ён затросся, як асіна,

Цёмна стала ў галаве:

— Зваць цябе не Кацярына,

Бацька наш яшчэ жыве!

Што ты круціш, Палавіца!

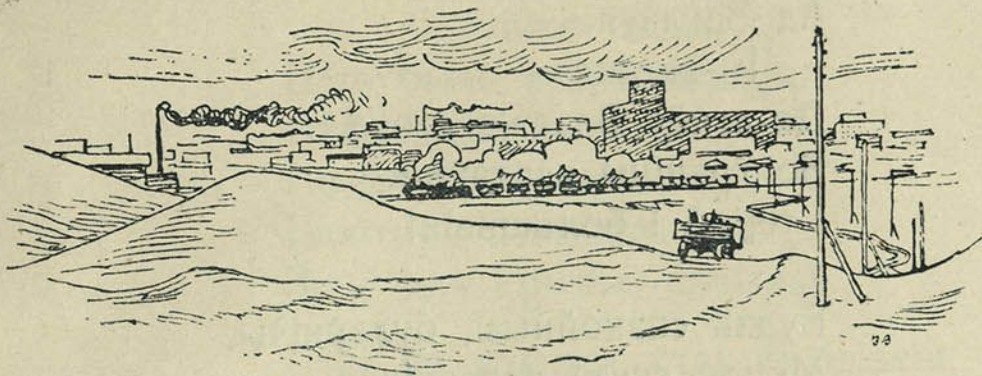
І здалося навальніцай

Бушаваў не Грышка гэта,

Хоць і голас Грышкі быў.

Як сястра падбегла Нэтта,

Нэтту Грышка прытуліў.

Шчаслівы пуць

1

Той, хто чулым сэрцам чуе
Цішыню лясоў начную,
Подых ветра, ўзлёт савы,
Шэлест шоўкавай травы,
Той, хто ў цемры таямнічай
Бачыць вокам вартаўнічым,
Што дрыжыць трывогай ліст,
Што змяінай пуцявінай
Лезе ў нашу краіну
Шпik, а з ім кантрабандыст,
І абоіх ваяўніча
Затрымае, даўшы бой—
Той—сапраўдны пагранічнік,
Большэвіцкіх спраў герой!
Наша дзіўная краіна
Смела можа і павінна
Расцвітаць і ганарыцца
Вартаўнічымі граніцы,

Ад Заслаўя,
І—далёка—
Да агнёў Владзівастока,
Бо граніцы вартаўнік
І герой і большэвік!

Будзь спакойным, будаўнічы,
Мурам скута пагранічча,
І на варце пільны зрок.
Хай раз'юшаныя хлынуць—
Узарвуць іх нашы міны,
Ператруць на парашок.

2

Веем сонечнай зарніцы
Дзень прыходзіць на граніцу.
Пачынаецца спачатку
Фізкультурная зарадка,
А затым палітхвіліна
Пра апошнія навіны,
Што змянілася, што стала
У краінах капітала.

А навін за ноч і дзень—
Цэльны сшытак-бюлетэнь.
Слова ў слова, кожны гук,
Што расказваў палітрук,
Слухаў Грышка.

Грышка смела,
Што было незразумелым
Падыходзіў і пытаў.
І з ахвотаю, спачатку
Палітрук палітзарадку
Зноў для Грышкі пачынаў.

Стаў ён родным, стаў ён бліжнім,
Быццам тут ён ад калыскі.
Ён здружыўся, стаў, як брат,
Ён здаволены, ён рад—
Тут яму раскрылі вочы.
Тут былы кулацкі хлопчык
У віры людскім, віхрыстым,
У агні байцоў-чэкістаў
Перакоўваўся, як сталь.

Для яго пагранзастава
Стала дзіўнай пераправай
Ад маны і ад тугі—
Ў свет вялікі, ў свет другі.

Ў свет—дзе шчасцем сонца рэе,
Дзе крылатых песень звон,
Дзе зарой зямля рунее,
Дзе красуе працы плён.

Грышка ведаў, што адвеку
Два шляхі на свеце ўтканы:
Шлях тугі, праклёнаў, здзекаў
І шчаслівы шлях, вясняны.

І што быў яшчэ дагэтуль
Пад страхой старога свету.
І што ён цяпер другі,
І другія берагі,
І зусім другі народ!

Як канчаўся час канікул,
Апынуўся, як на стыку.
Сэрца білася балюча.
Ён журбой разлукі скручан.
Рваўся ён, хацеў прасіцца,
Каб астацца на граніцы.
Як іржа, лягла дасада:
— Як тут быць? Хто дасць парад?

Кожнай жылкай сэрца зросся
Ён з байцамі пагранічча.
Чуе, кроў гудзіць нязвычайна!
Выязджаць яму прышлося.

Ў гэты дзень і шчырым гэтак
Быў надзіва Грышка з Нэттай.
Ён казаў-расказваў ёй
Пра жыццёвы скрутак свой.
Ён не мог не расказаць
Кім ён быў, кім хоча стаць.

Нэтта Грышку спачувала,
А затым пад звонкі смех
Грышку снегам закідала
І сама зляцела ў снег.

— Кінь ты плесці лапці з лыка,
Страсаніся, досыць хныкаць!
Нас наперадзе чакае
Барацьба і працы шмат.
Едзем, Грышка, нас спаткаюць—
Горад, школа, інтэрнат.

А над імі лётным колам
Віўся птушак строй вясёлы.
Птушкі кружацца, гудуць:
— У добры час!
— Шчаслівы пуць!

З М Е С Т

Ваўчанё пакідае нару	3
Адкуль і куды на дарозе сляды	17
Вучоны сабака	23
Комунізм—змяце граніцы	31
Турэцкая трубка	41
Выстрал на граніцы	51
Шчаслівы пуць	69

★
Рэдактар *Клімковіч*
Тэхрэдактар *Х. Абрамава*
Карэктар *А. Чэрняк*

Здана ў друкарню 20/III-35 г.
Папісана да друку 21/IV-35 г.
Аб'ём 9½ друкаваных аркушаў
Папера літаграфская 62×88
Тыраж 6185 экз. Зак. № 257
Ул. Галоўлітбела №Б 1722
Друкарня імя Сталіна,
Менск, Энгельса 2.

★

Handwritten text in a vertical column on the right edge of the page, likely bleed-through from the reverse side. The text is written in a cursive script, possibly Arabic or Persian, and is partially obscured by the binding edge.

Бел. едзель
1994 г. а

379

ЦАНА 4 р. 60 к.

Пераплёт 40 к.

B0000002583504

НА БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКЕ

А. Александрович

СЧАСТЛИВАЯ ДОРОГА

Государственное Издательство
Белоруссии

М и н с к — 1935